

Tarih ve Günce

Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Dergisi
Journal of Atatürk and the History of Turkish Republic
Sayı: 8 (2021/Kış), ss. 57-84.

Geliş Tarihi: 11 Aralık 2020

Kabul Tarihi: 25 Ocak 2021

Araştırma Makalesi/Research Article

BİR ÇATIşMANIN DENKLEMİ: ÇAKIRCALI MEHMET EFE'NİN BAşARISINDA YATAK VE PUSU FAKTÖRÜ*

Cihan ÖZGÜN**

Gizem TUNÇ***

Yasin ÖZDEMİR****

Öz

18.yüzyıl Batı Anadolu'sunda varlıklarını sürdürmüş olan eşkıyalar, kendilerine özgü yaşayışlarıyla efsaneleşmişlerdir. Efsaneleşmelerinin arka planında yatan sebepler kuşkusuz yaşam koşullarının zorlu olduğu dağlarda verdikleri mücadelelerdir. Bu mücadeleler kurdukları yatak ve istihbarat ağları ile rakipleri karşısında uyguladıkları taktiklerden oluşmaktadır. Batı Anadolu'da faaliyet gösteren eşkıya çeteleri ve bu çetelerin liderlerini ne çıkaran yine bu taktiklerdir. Bir eşkıya kurduğu yatak ve istihbarat ağı sayesinde varlığını muhafaza edebileceğini bilmektedir. Merkez hükümet ve onun yerel yetkilileri ile olan ilişkilerini de yine bu yataklar üzerinden sürdürmüşlerdir. Barınma, silah temin etme, istihbarat sağlama gibi çeşitli özelliklere sahip olan yataklara ek olarak çatışma esnasında uyguladıkları pusu ve şaşırtma gibi taktiklerle de hayatta kalabilmişlerdir. Bu çalışmada, bölgenin en ünlü eşkıyası olan Çakırcalı Mehmet Efe'nin kurduğu yatak ağları, çatışma ve pusu taktikleriyle dağda nasıl bir iktidar mücadelesi verdiği konusu üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Eşkıya, Çakırcalı, Yatak, Pusu, Küçük Menderes.

---

* 20620 ID ve SGA-2019-20620 numaralı, G. Araştırma projesi olan İzmir ve çevresinde Eşkıya ve Eşkıya Yatakları 1877-1909 başlıklı proje çalışması kapsamında gerçekleştirilen bir yayındır.

** Doç. Dr. Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, (cihan.ozgun.ege@gmail.com).
ORCID ID: 0000-0001-8337-5876.

*** Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora ğrencisi, (gizem_tunc@yahoo.com.tr).
ORCID ID: 0000-0002-8443-162X.

**** Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora ğrencisi, (ozdemiryasin91@gmail.com).
ORCID ID: 0000-0003-4692-2097.

EQUATION OF A CONFLICT: HIDEOUT AND AMBUSH FACTOR IN THE SUCCESS OF ÇAKIRCALI MEHMET EFE

Abstract

The bandits, who continued their existence in the 18th century Western Anatolia, have become legendary with their unique lifestyles. The reasons behind their legend are undoubtedly their struggles in the mountains where their living conditions are difficult. These struggles consist of the harbours and intelligence networks they establish and the tactics they apply against their rivals. It is these tactics that highlight the bandit gangs operating in Western Anatolia and the leaders of these gangs. A bandit knows that he can maintain his existence thanks to his harbour and intelligence network. They also continued their relations with the central government and its local authorities through these harbours. In addition to the harbours, which have various features such as shelter, weapons and intelligence, they also survived the tactics such as ambush and confusion they applied during the conflict. In this study, it will be focused on what kind of a power struggle on the mountain with the harbour nets, conflict and ambush tactics established by Çakırcalı Mehmet Efe, the most famous bandit in the region.

Keywords: Bandits, Çakırcalı, Harbour, Ambush, Küçük Menderes.

Giriş

Eşkîya kelimesi “şaki”nin çoğuludur ve “haydutluk, serkeşlik vâdisine kapılan adam¹” manasına gelen olumsuz bir anlam barındırır. Daha açıklayıcı olmak gerekirse var olan düzene boyun eğmeyi reddeden ve kendini diğer köylülerden ayırıştıran, geçimini farklı iş kolları ve kanun dışı sayılan eylemlerle sağlayan bir topluluğu imler. Eşkîya'nın toplumdaki bu duruşu onu, yaptığı zorbalık sebebiyle hem korku duyulan hem de yaşadığı bölgenin dağlarını, gizli geçitlerini, kamufle yerlerini avucunun içi kadar iyi bilen ve bunu derbentçilik, muhafızlık, kahvehane işletmeciliği gibi iş kollarıyla da avantaja çeviren birey haline getirir. Kır toplumunun genç ve bağımsız bireyleri, köy hayatının

---

¹ Şemseddin Sami, *Kâmûs-ı Türkî*, Haz. Raşit Gündoğdu, Niyazi Adıgüzel, Ebul Faruk Önal, İdeal Kültür Yay., İstanbul, 2014, s. 612.

gerektirdiği sabit ve düzenli bir yaşamın kurallarına uymak yerine, daha az iş gücüyle farklı geçim yollarına yönelmişlerdir. Böylelikle dağlarda ve otlaklarda özgürce hareket etmek istemişlerdir. Bu durumda kimler eşkıya olabilir veya kimler eşkıya olmak ister gibi sorulara cevap aradığımızda genç, dinamik, kural dışı hareket etmeye cesaret eden ve stabil bir yaşamı reddeden, kendini toplumun kırsal kesiminden ayırarak özgün kuralların işlediği *ayrı bir dünyaya*² dahil olmak isteyen bir profil karşımıza çıkar³. Eşkıyanın asıl amacının mevcut devlet düzenine karşı koyan politik bir gayeye mi sahip yoksa eşitlik ve adaletin tesisinin sorumluluğunu üstlenen aykırı toplumsal oluşumlar mı olduğunun kritiği pek çok araştırmada büyük bir yer kaplamaktadır.

Devletin nezdinde eli silahlı, haydutluk yapan bu grupların halk kültüründe efelik ve zeybekliğe karşılık geldiğini söylemek mümkündür. Daha genel bir tabirle “dağcı, dağda yaşayan” olarak nitelendirilen Efe/Zeybek, Batı Anadolu ve bilhassa İzmir, Aydın ve Manisa halk kültürüne özgü bir gelenektir⁴. Buna karşılık Ege bölgesindeki eşkıya kavramının korku ve hayranlığın arasındaki ince çizgide gidip geldiği de yadsınamaz bir durumdur⁵.

“Aydın Zeybeklerinden Birkaç Numune”, Şehbal Gazetesi, 15 Mart 1329.

² Karen Barkey, *Eşkıyalar ve Devlet*, Çev. Zeynep Altıok, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul, 2011, s. 182.

³ Eric J. Hobsbawm, “Eşkıyalar”, Çev. Orhan Akalın, Ali Kerem Saysel, *Folklorla Doğru Dergisi*, S.59, Boğaziçi Üniversitesi Yay., İstanbul, ss.43-44.

⁴ G.Leiser, “Zeybek”, *Encyclopaedia of Islam*, Second Edition, 2005, s. 493.

⁵ Barkey, *a.g.e.*, s.185.

Eşkıya ve Efe kavramları çoğu zaman aynı anlama gelecek şekilde iç içe kullanılsa da halkın belleğinde çok ince bir çizgiyle ayrıldığını ve ikisinin birbirinden farklı niteliklere sahip olduğunu çeşitli anlatılarda rastlıyoruz. Efelik olgusu halkın belleğinde “Daima fakire yardım eden, köprü yaptıran, mezarlıkların bakımını sağlayan, taze ağaçların kesilmesini önleyen, doğayı koruyan ve köylerin çoğunu eşkıyalardan kurtaran⁶ olarak yer edinirken, mala, cana, ırza, namusa göz dikenlere ise eşkıyalığı imleyen “Çalıkakıcı” denilmiştir⁷. Kişi veya kişilerin çalıkakıcı mı yoksa efe/zeybek mi olduğu, buldukları bölgede yarattıkları algıyla ilişkili olmuştur⁸. Devletin nazarında silah taşıyıp, toplumun güvenliğini tehdit eden kişi veya kişilere eşkıya denilmiş olmasına rağmen, Milli Mücadele döneminde bu algının yerel basın aracılığıyla kırılmaya çalışılmıştır. İzmir (Kemeraltı) menşeli Zeybek Gazetesi⁹’nin 1.sayısında Zeybekler için “bütün insanlık ve mertlik meziyetlerinin bir arada toplandığı yüksek dağlar şahsiyetidir¹⁰” ifadeleri kullanılmıştır.

Bunun yanı sıra Ziya Şakir kimler dağa çıkar ve eşkıya olur sorusuna “şahsi hürriyetini kurtarmak için dağa çıkanlar, kanuni takibattan kurtulmak için dağ başlarında yaşamaya mecbur kalanlar ve soygunluk peşinde koşanlar¹¹” ifadeleriyle yanıt aramıştır.

Ege bölgesindeki Çakırcalı Ahmet Efe, Çakırcalı Mehmet Efe, Yörük Cerit Osman, Koca Cerit Mustafa, Atçalı Kel Mehmet Efe, Kamalı Zeybek gibi ünlü isimlerin dağa çıkarak eşkıya olma sebeplerine baktığımızda hemen hemen benzer gerekçeler su yüzüne çıkmaktadır. Örneğin, Çakırcalı Mehmet Efe, öldürülen babasının intikamını alma isteğiyle hükümetçe yakalanmamak¹², Atçalı Kel Mehmet Efe, ırgatlık yapan bir köylü iken, insafsız ve zalim yönetici

⁶ Şirin Sümer Çubukçu, İlknur Atalay, Nevzat Üçyıldız, Zeybekler Belgeseli, 1.Bölüm, TRT, 2007.

⁷ M. Serçinlioğlu, “Zeybeklik ve Zeybekler”, *Töre Dergisi*, S.39, İstanbul, 1972, s.14. Caner Işık, Gökhan Türk, “Aydın Halk Kültüründe Efelik ve Çalıkakıcılık”, *Zeybek Ateşi 2.Ulusal Efe Kurultayı*, Özdemir, 2013, s.123.

⁸ Olcay Pullukçuoğlu Yapucu, “Bir Çetenin Anatomisi”, *Batı Anadolu Eşkîyalık Tarihi*, Ed.Olcay Pullukçuoğlu Yapucu, Cihan Özgün, Ali Özçelik, Ege Üniversitesi Yay., İzmir, 2019, s. 75.

⁹ Zeybek Gazetesi hakkında detaylı bir çalışma için bk. Necat Çetin, Savaş Özdemir, “İzmir’de Yayımlanan Kısa Ömürlü Resimli Bir Mizah Gazetesi; Zeybek”, *Acta Turcica*, Yıl. VI., Sayı: 2, Temmuz 2014, s. 1-19.

¹⁰ “Zeybeklik, Efelik ruh asaletinin, cömertliğin, sadakatin, sözde ve özde doğruluk, misafirpererlik, merhamet ve himayenin, haksızlıklara karşı isyanın izzet-i nefsin, ve’l-hasıl bütün insanlık ve mertlik meziyetlerinin bir arada toplandığı yüksek dağlar şahsiyetidir... Osmanlıların her çeşit hükümetleri esnasında zeybekler, efeler hakka taptıkları ve haksızlığa isyan ettikleri için- müstebid, zalim ve rüşvetçi memurlar tarafından aleme sırf birer hayırsız, birer şaki olarak tanıtılmış idi. Ne yalan ne iftira!” *Zeybek Gazetesi*, 23 Teşrin-i Sani 1334.

¹¹ Ziya Şakir, “Zeybekler”, *Resimli Tarih Mecmuası*, S.6, 1950, s.217.

¹² Ercan Uyanık, “Çakırcalı Mehmet Efe Kronolojisi”, *Ege Defterleri*, S.4, İzmir, 2014, s.5.

ve mültezimlerin baskısı altındaki yoksul kesimi kurtarmak¹³, Köselioğlu Mehmet Efe (Toscalı) namus meselesinden dolayı kaçarak dağa çıkması gibi çeşitli gerekçeler de sıralanabilir¹⁴. Buna benzer dağa çıkarak eşkıya olma hikâyeleri namus meselesi, kan davası, adam öldürme, hak savunma gibi siyasi¹⁵ gerekçe taşımayan sosyolojik bir arka planı vardır. Hepsinin dağa çıkma sebepleri arasındaki ortak nokta kaynakların da vurguladığı üzere hükümetin askeri güçleri tarafından yakalanmaktan kaçınmaktır. Yörenin dağlarını, ovalarını, sarp geçitlerini çok iyi bilen eşkıyalar için bu mekânlar, gizlenmenin ve takip edilememenin zorlu ama güvenli yollarından birisidir.

Eşkıyaların eşkıyalık yapabilmeleri için cesaret, hak iddiası kadar önemli bir konu da iyi bir yatak ağına sahip olması gerekmektedir. Yetkin, eşkıyanın dağda varlığını sürdürmesi, yatakların sağlamlığına ve kurduğu istihbarat ağına bağlı olduğunu yani eşkıya demenin “yatak” ve “organizasyon” anlamına geldiğini ifade etmiştir¹⁶.

Eşkıyalara yataklık edecek kişiler genelde tanıdık, güvenilir insanlar arasından seçilirdi. Bu bakımdan eşkıyalar öncelikli olarak kendi etnisitesinden kişileri seçmeye gayret etmişlerdir. Rum eşkıyalar Rumları yatak olarak alırken¹⁷, çoğunluğu Türkmen aşiretlerden olan Müslüman eşkıyalar ise Türkmen aşiretlerden yatak seçmeye gayret etmişlerdir. Bölgeye işçi olarak gelen ancak sonradan çetecilik faaliyetlerinde bulunan Arnavutlar ve 1864 büyük sürgünü ile bölgeye yerleşen, genelde eşkıya takibinde görev alan Çerkezler de oluşturdukları takip kollarına kendi soydaşlarını seçmişlerdir. Eşkıyaya yataklık etmekten tutuklanan insanlara baktığımız zaman baba-oğul, kardeşler yahut bütün aile bireylerin olduğunu görmemiz mümkündür¹⁸.

¹³ Mehmet Başaran, Aysun Sarıbey Haykıran, “Osmanlı Merkezi Yönetimine Taşranın Direnişi; Atçalı Kel Mehmed Ayaklanması, *Balıkesir Üniv. Sos. Bilimler Enst. Dergisi*, C.12, S.22, Balıkesir, 2009, s. 159.

¹⁴ Kız kaçırma, toprak meselesi gibi sebepler de çoğaltılabilir. Bk. Halil Dural, *Bize Derler Çakırca; 19.ve 20.yüzyılda Ege'de Efeler*, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul, 2005, s. 99.

¹⁵ Ödemiş'te jandarma tarafından yakalanan belli başlı eşkıya çetelerinin siyasi amaç taşımadıkları vurgusu devletin resmi kayıtlarına geçmiştir. Bk. *Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), DH.ŞFR.,601/101*.

¹⁶ Yetkin, *a.g.e.*, s.12.

¹⁷ Cihan Özgün- Aysun Sarıbey Haykıran, “Osmanlı İmparatorluğunun Son Zamanlarında Eşkıyanın Gölgesinde Bir Kaza: Kuşadası”, *Osmanlı'dan Günümüze Eşkıyalık ve Terör*, Ed. Osman Köse, İlkadım Belediyesi, Samsun, 2017, ss.425-441. Kuşadası ve çevresindeki Rum eşkıyalık faaliyetlerinin benzerleri İzmir ve çevresinde de yaşanmaktadır. Katırcı Yanni'ye yollardaki bütün hancı, bakkal, kahvecilerin yardım edip muhbirlik yaptığı ve çetenin aldıkları bilgiler çerçevesinde hareket ettiği Zeynel Paşa tarafından hükümete bildirilmiştir. *BOA, İ.DH., 277/17393*.

¹⁸ *BOA, Y.EE..KP, 21/2083, DH.EUM.6.Şb., 19/21*.

Eşkîya yataklarının sayısı çetenin sayısına göre 20-30 kişiyi bulmaktadır¹⁹. Ancak Serasker Rıza'nın hükümete gönderdiği bir raporda sadece Çakırcalı'nın, Aydın vilayeti dâhilinde belli başlı 100 kişiden fazla yatağı olduğunu ve bunların takip müfrezelerine bilgi vermekten kaçındıklarını bildirmiştir²⁰.

Her ne kadar eşkıyaların meskeni dağlar olsa da bu kişilerin şehirle bağlantısı olmak zorundadır. Bu ilişkiyi de yataklar aracılığıyla sürdürür. Eşkîyaya yataklığı sadece ezilen köylüler yahut tanıdıkları yapmaz, eşkıyalığın boyutlarına ve niteliğine uygun olarak ağalar, beyler, muhtarlar, tüccarlar, muhtarlar hatta güvenlik güçleri içinden birileri dahi eşkıyaya yataklık yapabilir²¹. Örneğin eski eşkıyalardan birinin oğlu ve devlet görevlisi olan Refik Bey, Çakırcalı'ya yataklık ettiği ve Çakırcalı'nın tutuklanan adamlarını hapisneden kaçırma planı yaptığı gerekçesiyle görevinden alınması istenmiştir²².

Yatakların görevleri çeşitlidir. Kimi faaliyet dönemlerinde çeteye yiyecek taşırken bazıları silah, cephane bazıları haber, bazıları ise eşkıyanın adam kaçırma, gasp, haraç yahut soygun yoluyla elde ettiği ganimeti nakde dönüştürmek ile görevlidir. Örneğin Kel Hayim, İzmir'deki Frenk tüccarlarıyla silah alışverişinde yahut haraç, soygun gibi faaliyetler sonucunda elde edilen altınların nakde dönüşmesinde Çakırcalı'ya yardım etmiştir. Ödemiş civarında eşkıyalar tarafından soyguna uğrayan kişilerin çalınan mallarının listesi yapılmıştır. Örneğin Helvacının oğlu Hacı Hüseyin'in piştovu, yeleş, giysileri ve dört koyunu dışında büyük ihtimalle nakit paraya çevrilmek üzere bir aynası da alınmıştır²³. Yine Ödemişli Değirmenci Osman'ın evini basan eşkıyalar nakit para ve çeşitli giysilerinin dışında kahve takımı ve kahve değirmenini de çalmışlardır²⁴.

Yatakların nasıl yardım ettiği konusunda en ilginç örneklerden biri kuşkusuz Yusufderesi köyü imamı Salih Efendi'nin çetelere nasıl yardımcı olduğudur. Yatsı namazından sonra odasındaki lambayı eğer pencerede yakıyorsa, köyde hükümet kuvvetlerinin olduğu, lamba kısık ise hükümet

¹⁹ Ali Özçelik, *Batı Anadolu'da Eşkîyalık ve Şiddet-Af Sistemi Bağlamında Devlet-Eşkîya İlişkisi (XIX. ve XX. Yüzyıllar)*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın, 2019, s.14.

²⁰ BOA, Y.MTV., 296/178.

²¹ Yücel Yiğit, "Mütareke Günlerinde Balıkesir'de Eşkîyalık Hareketleri", *Osmanlı'dan Günümüze Eşkîyalık ve Terör*, Ed. Osman Köse, İlkadım Belediyesi, Samsun, 2017, s.567.

²² BOA, Y..EE..KP, 27/2642.

²³ Ayna o dönem için nakit değeri olan bir eşyadır.

²⁴ BOA, MVL, 216/14.

kuvvetlerinin köye gelip gittiklerini ve eğer pencere lambasız yani karanlık ise köyün boş olduğunu, kimsenin gelmediğini eşkıyaya bildirmiştir. Haberleşmede kullanılan bir diğer yol ise suyollarıdır. Çete köye gireceği veya yiyecek ihtiyacı olduğu zaman sebze bahçelerinin dağdaki suyollarını bozmuştur. Yataklar durumu fark edince, daha önce anlaştıkları yerde bekleyen çeteye yiyecek götürmektedir²⁵. Yataklardan bazıları ise doğrudan çetenin yanına gitmekten belli noktalarda bulunan heybelere yiyecekleri bırakmışlardır.

Yatakların bir görevi eşkıya çetesinin pek faaliyet göstermediği kış aylarında çetenin saklanmasına yardım etmektir. Eşkıyalar, bu tatil sürecinde çatışmalarda aldıkları yaraları iyileştirmeye çalışmışlar, çetede eksilme olmuşsa, takviye etmenin yollarını aramışlardır. Ayrıca, çete vurgun ganimetlerini pazarlayarak elde ettiği parayla yataklarını ve adamlarını besleyerek, gelecek sezonun organizasyonunu da ihmal etmemiştir²⁶. Celal Bayar, ünlü zeybeklere yataklık etmenin bir şeref ve aynı zamanda bir kazanç meselesi olduğunu belirtmiştir²⁷. Eşkıyaların bir kısmı korku ile halkı kendine bağlama yolu ile seçmiş olsa da²⁸ yatakların büyük bir kısmı eşkıyaların elde ettikleri ganimetten pay almışlar bu da çete reisine olan sadakati arttırmıştır.

Eşkıyaya yataklık etmenin birçok artısı olsa da çoğu kişi yatak olmak zorunda kalıyordu. Celal Bayar bu konuda İzmir'deki bir hâkimin eşkıyaya yemek vermek ile suçladığı birinin cevap olarak, kendisinin yatak olmadığını ancak yemek verdiğini itiraf etmiştir. "Sen o kadar kabadayı isen gel, dağ başında benim çadırda otur da, bu heriflerin dediğini yapma... O zaman göreyim seni, başına neler gelir? cevabını vermiş ve hakim beraat kararı almıştır²⁹". Ödemiş mirlivası Sait Paşa'ya gönderilen yazıda, Çakırcalı'ya yardım eden Kel Yahudi'nin tutuklandığını ancak eşkıyalara yataklık yapan kişilerin bunu zorla mı yoksa keyfi mi olduğunun iyice araştırılması istenmiştir. Eğer eşkıyaya yardım etmekten başka çaresi olmayan kişiler varsa bunların boş yere tutuklanmaması ve mağdur edilmemesi tavsiye edilmiştir³⁰. Ancak yine de suçsuz yere insanlar tutuklanarak mağdur edilmiştir. Tire'nin Eğridere köyünde

²⁵ Halil Dural, a.g.e., s.221-222. Pullukçuoğlu Yapucu, a.g.m., s.82.

²⁶ Yetkin, a.g.e., s.17.

²⁷ Celal Bayar, *Ben de Yazdım: Milli Mücadeleye Gidiş*, C. 6, Sabah Yay., İstanbul, 1997, s.16.

²⁸ Özellikle Çakırcalı'nın bu konuda izlediği politika için bkz. Cihan Özgün, 19. Yüzyılın İkinci Yarısında Aydın Sancağında Eşkıyalık Hareketleri Üzerine Gözlemler", *Osmanlı'dan Günümüze Eşkıyalık ve Terör*, Ed. Osman Köse, İlkadım Belediyesi, Samsun, 2017, s.166.

²⁹ Bayar, a.g.e., C.6, s.17.

³⁰ BOA, Y..EE..KP, 31/3049.

yaşayan Koyuncuoğlu Mehmed ve Abdullah bu kişilerden ikisidir. Yazdıkları dilekçede beş altı aydır suçsuz yere merkez kazada her türlü hakaret maruz kaldıklarını ve ailelerinin köylerinde perişan olduklarını belirtmiş ve yapılan tahkikat sonucunda tahliye edilmişlerdir³¹. İzmir’de yaşayan ünlü İngiliz Levanten aile Whitaller, Çakırcalı’nın af şartlarını konuşmak için Çakırcalı tarafından görevlendirilmiştir³².

Ödemiş Divan-ı Hap kitabetine tayin edilen Hilmi Efendi 10 Ağustos 1910 tarihli Aydın Valiliğine sunduğu raporda “Yörük, Çepni ve Tahtacıların öteden beri şekavete meluf hangi eşkıya çetesi olursa olsun hükümet takibatından gizlemeyi her türlü himaye ve muhafazayı ahkam-ı diniyyeleriymiş gibi bilad-ı echel halkın fikirlerini öyle dört beş ay zarfında hükümet tarafına meylettirmek pek kolay değildir”³³.

İzmir’deki Yörükler (APIKAM Arşivi)

Eşkıyalık etmek için tertibatta bulunanlar yani eşkıya çetesi yapanlar ve bu eşkıya çetesini idare edenler idam edileceklerdir³⁴.

³¹ BOA, Y.EE..KP, 27/2650.

³² Yetkin, a.g.e., s.61.

³³ Alpaslan Demir, “Dağlarda Birlikte Yaşamak: 20. Yüzyılın Başlarında Küçük Menderes Havzası’nda Göçer-Eşkıya İlişkisi”, *Uluslararası Küçük Menderes Araştırmaları ve Tire Tarihi Sempozyumu Bildiriler*, Ed. Murat Sanus-Ali Özçelik, C.1, Ankara, 2018, s.234.

³⁴ Ahenk, “Aydın Divan-ı Harbi’nin Beyanname-i Umimisidir”, 27 Teşrin-i Evvel 1909.

Çakırcalı çetesi için gayr-i kâfidir. Bir kere Çakırcalı 14 senedir bu vilayette bulunuyor. Her yeri bellemiş, tanımış, köylülerin hepsiyle dost olmuştur³⁵.

1.Pusu, Tuzak ve Çatışma

Bir çetenin maharetini gösterebildiği en muazzam sahalardan biri çatışma sırasında uyguladıkları taktikler ve sessiz sedasız kurdukları tuzaklardır. Her bir çete üyesi silah kullanmak konusunda yeteneklidir. Bu kişiler yeteneklerini kendilerine özgü geliştirdikleri saldırı teknikleriyle harmanlayarak hayatta kalmışlardır. Eşkîya çetelerinin savaşıma sistemleri; organize hareket etmek, bilhassa gizlenerek pusuya yatma ve vurkaç gibi hamlelerden oluşmaktadır. Esasen bir eşkıya kanlı canlı çatışmaya girmektense, geride durarak, pusu yoluyla intikamını almayı tercih etmiştir. İntikam alınacağı zaman bile acele etmeden en uygun zamanda düşmanın evvela ne zaman yemek yediği ve alkol aldığı hesaplanarak kurulan pusular yaygın taktiklerden biri olmuştur.

"Pusuda Zeybek/ Osman Hamdi Bey³⁶"

Yapılacak olan baskın, tuzak, dağa kaldırma, saldırı gibi eylem planları, çetenin karar mercisi olan efenin görüşleri çerçevesinde oluşturulurdu.

³⁵ Ahenk, "Çakırcalı Çetesi Hakkında Bir Mülakat", 21 Teşrinisani 1910.

³⁶ Osman Hamdi Bey, Gustave-Radolphe Boulanger'in 1857 yılında sergilediği Arap İzçiler isimli tablosundan esinlenerek "Pusuda Zeybek" isimli çalışmasına hayat vermiştir. Osman Hamdi Bey, tablosunda zeybek karakterine tiyatral bir hava katmak yerine zeybeğin doğal akışında, olduğu gibi gerçekçi bir hava içerisinde tasvir ettiği görülmektedir. Bk. Edhem Eldem " Doğulu Bir Oryantalist Nasıl Olunur?", *Görünenin Ötesinde Osman Hamdi Bey*, Sakıp Sabancı Müzesi Yay., s.38.

Tasarlanan eylem planı, son ana kadar kızanlara söylenmezdi. Bu da deşifre olmamak için alınan küçük ama etkili önlemlerden biriydi. 8-10 kişiden oluşan zeybek grubu vur-kaç denilen bir sistemle önce saldırır sonra dağılarak belirlenen noktada buluşurlardı. Etrafları sarıldığı zaman, çeşitli oyalama taktikleriyle zaman kazanır, ardından izlerini kaybettirirlerdi³⁷.

Çatışma noktasında eşkiya çeteleri arasında en bilinen tuzağa düşürme yöntemlerinden biri sözlü kışkırtmadır. Bu tuzak karşıt grubun açık vererek gafil avlanması mantığı üzerinedir. Sabırsız olanlar -ki bunlar genellikle acemi kızanlar olurdu- ayağa ilk kalkıp cevap veren vurulurdu.

Bir çetenin çarpışma ardından kullandığı taktiklerden biri de farklı bir yöne kaçtıklarına dair karşı tarafa verdiği izlenimdir. Çete bazen de kasti olarak gittiği yolu müfrezelere gösterir, ardından saklanır ve düşmanını arkalarından gelerek gafil avlarlardı. Bir eşkiya çetesi; kaçma kurtulma, şaşırma, püskürtme, yarma ve oyalama gibi taktikler uygulayarak, istemleri dışında girdikleri çatışmalarda veya düştükleri pusulardan kurtulmuşlardır. Uyguladıkları çatışma taktikleri içerisinde şaşırma ile kaçıp kurtulmaya *silkme*, oyalama atışlarına *yığdırma*, havaya açılan ateşe *dikleme*, karşı çeteyi geri püskürtmek için yapılan seri atışlara da *çalımlı* denmiştir³⁸.

Dağda olmanın getirdiği açlık, konfordan uzak olmak ve her zaman tetikte olmanın verdiği tedirginliğin yanında yaralanma gibi durumlarla başa çıkabilmek de zeybeklerin yüz yüze kaldığı problemlerden biri olmuştur. Hastane, doktor gibi profesyonel tedaviden uzak olan zeybekler, doğanın koşulları neyi gerektiriyorsa ona uyum sağlamak zorunda kalmışlardır. Eşkiyalar, kullandıkları tedavi yöntemlerini kâh kendileri öğrenmiş kâh belirli yataklardan temin ettikleri merhem ve ilaçlar sayesinde iyileşebilmişler veya günü kurtarabilmişlerdir.

Eşkiyalar, daima dağda oldukları için üzerlerinde taşıdıkları her malzeme onlar için hayati önem taşıyan şeyler olmuştur. Acem Şalı olarak adlandırılan kuşaklarının içerisinde silahından, maşasına kadar türlü malzemeler taşırlardı. Pamuk (yapağı), yün gibi maddelerini yaralarını sarmak, derin yaraları dağılayıp mikrop kapmasını önlemek için de tereyağı bulundururlardı. Bulundurdukları bu tereyağını ateşte kızdırarak, bir ucu halkalı, diğer ucu çatal dilli bir demir

³⁷ Mehmet Öcal Özbilgin, *Zeybeklik Kurumu ve Zeybek Oyunları*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2013, s.89.

³⁸ Ali Haydar Avcı, *Zeybeklik ve Zeybekler Tarihi*, E Yayın, İstanbul, 2004, s.448.

çubuk olan maşa ile yaralarını dağlarlardı³⁹. Yılan, akrep gibi zehirli hayvan sokmalarında ise katran kullanırlardı. Bunun yanı sıra iyi ilişkilerde buldukları Yahudi, Rum eczacılardan da tıbbi ilaçları temin ederlerdi.

2.Çakırcalı'nın Hayatı

1872'de Ödemiş'e bağlı Ayasuret (Türkönü) Köyünde doğan Çakırcalı Mehmed Efe 19. yüzyılın sonu ve 20. yüzyılın başında Ege bölgesinde nam salmış önemli efelerden biridir. Babası düze inmiş kır serdarlarından Çakırcalı Ahmed'dir. 93 Harbi olarak bilinen 1877-78 Osmanlı Rus savaşı sırasında adamları ile birlikte cepheye giden Çakırcalı Ahmed geri döndükten sonra tekrar dağa çıkmıştır. Kır serdarlığı görevindeyken 1883'te Zaptiye Boşnak Hasan tarafından Aydın Valisi Hacı Naşit Paşa'nın verdiği emirle boğazı kesilerek öldürülmüştür. Komşuları tarafından büyütülen Çakırcalı Mehmed daha sonra Kamalı Mustafa ile birlikte tütün kaçakçılığı yapmaya başlamıştır. 1896'da kahvede otururken Çakır Mahmut isimli birinin akrabalarına küfretmesi üzerine Kamalı ile birlikte pusu kurarak ilk cinayetini işlemiştir. Daha sonra Kamalı Mustafa ile ortaklığını bitirerek, Hacı Mustafa ile iş yapmaya başlamıştır. Karıştığı başka bir cinayet nedeniyle hapse atılmış ve ancak delil yetersizliğinden serbest kalınca babasının intikamını almak iddiasıyla dağa çıkmıştır⁴⁰.

Babasının yakın arkadaşı olan Hacı Eşkya'ya haber salarak dağa çıkmış, gerekli malzeme ve adam ihtiyacını temin ettikten sonra ilk faaliyeti olarak 1899'da Mustafa Ağa'nın çiftliğini basmıştır. İki yıl boyunca yaptığı çeşitli baskınların ardından, 1901'de 27 Temmuz'da Çakırcalı ve çetesi Ayasuluk ve Kaymakçı yakınlarında babasını öldüren Boşnak Hasan Çavuş'un müfrezesine pusu kurmuş ve intikamını almıştır⁴¹.

Çakırcalı babasının intikamını aldıktan sonra bölgedeki varlıklı kişilerin çiftliklerini basmış, dağa adam kaldırmış ve fidye almıştır. 1903'te devlet çetelerle başa çıkamayınca uzlaşmaya karar vermiştir. Bunun için de bölgenin en bilinen Çakırcalı çetesini affetmiş ancak çete af konusunda yanıt vermemiş ve eşkıyalığa bir süre daha devam etmiştir. Barış görüşmeleri için oluşturulacak

³⁹ H. Ömer Karpuz, Zeliha Gaddar, "Efelik ve Zeybeklik İle İlgili Terminoloji Üzerine Bir İnceleme", 2. Ulusal Efe Kurultayı; Türk Tarihinde Efelik ve Zeybeklik Kültürü Sempozyumu, Ödemiş, 2013, s.34.

⁴⁰ Uyanık, a.g.m., ss.3-5.

⁴¹ Şule Sevinç Kişi, "Ege'nin Namı Eşkya Çakırcalı Mehmet Efe", İzmir Araştırmaları Dergisi, S.6, İzmir, 2017, s.88.

olan heyeti Çakırcalı'nın belirlemesi üzerine görüşmeler başlamıştır. Çakırcalı'ya silah temin eden ve İzmir'in önemli Levanten tüccarlarından biri olan Mösyö Whittall'in devlete kefil olması koşuluyla anlaşmayı kabul etmiş ve padişah tarafından affedilmiştir⁴².

1905'te bölgedeki çoğu çetenin yüze inmesinin aksine Çakırcalı eşkıyalığa geri dönmüştür. İkinci dağa çıkışında yüzdeyken çetenin parasının bitmesi üzerine saldırılar daha da artmıştır. Kara Sait Paşa'nın sıkı takibine rağmen Çakırcalı yakalanamamıştır. Kara Sait Paşa Çakırcalı'nın ev, eşya ve hayvanlarını müsadere etmiş, akrabalarını İzmir ve yakın adalara sürgüne etmiş olmasına rağmen Çakırcalı'yı yıldıraramamıştır⁴³. Paşa'nın tüm çabalarına rağmen başarı elde edememesi üzerine 1906'da padişah II. Abdülhamid'in tahta çıkışının otuzuncu yılı nedeniyle genel af ilan edilmesi ile af görüşmelerine yeniden başlamıştır. Bu sefer heyetin içerisinde yer alan Forbes ve Whitalller aracılığıyla Efe yüze inmiş ve babası gibi kır serdarlığı görevine getirilmiştir⁴⁴. Sait Paşa'nın bölgedeki kır serdarlarından silahların toplanması yönündeki beyannamesi üzerine Çakırcalı, 1906'nın Kasım ayında yeniden dağa çıkmıştır.

1906'dan 1908'e kadar faaliyetlerine hız kesmeden devam eden Çakırcalı, II. Meşrutiyetin ardından ilan edilen genel aftan yararlanarak yüze inmiştir. İttihat ve Terakki Cemiyeti Ödemiş şubesi, silah bırakan ve bir daha eşkıyalığa dönmeyeceklerine dair Ödemiş'te bir yemin töreni düzenlemiştir⁴⁵. Tekrar kır serdarı olan Çakırcalı, devlete yardımcı olmuş ve bazı çeteleri yok etmiştir. Bu sırada kendisinin muavin çetelerinden olan Kara Ali ve çetesinin tutuklanması üzerine Çakırcalı bir daha yüze inmemek üzere dağa çıkmıştır. 17/18 Kasım 1911'de Çakırcalı ile jandarma müfrezelerinin arasında yaşanan çatışmada birçok ceset bulunmuştur. Bunların içerisinde başı, elleri ve göğüs dersi yüzülmüş kişinin Çakırcalı olduğu tespit edilmesi üzerine 15 yıllık Çakırcalı şekaveti sona ermiştir⁴⁶. Çakırcalı'nın Nazilli'ye bağlı Karıncalı Dağ'da ölümü üzerine adamları büyük ihtimalle Köşk üzerinden Hamamköy geçidinden geçerek Kireli köyüne gelmişlerdir. Burada Hacı Mehmed Ağa'nın kulesine saklanmışlar ancak Hacı Mehmed Ağa, takip güçlerine ihbarda bulunmuş ve

---

⁴² Yetkin, *a.g.e.*, ss.95-97.

⁴³ Yetkin, *a.g.e.*, s.106.

⁴⁴ Yetkin, *a.g.e.*, ss.109-110.

⁴⁵ Uyanık, *a.g.m.*, s.26.

⁴⁶ Yetkin, *a.g.e.*, ss.170-171.

Kireli köyü tamamen muhasaraya alınmıştır. Çetenin gizlendiği kule yıkılmış ve Çakırcalı'nın ekibinden birçok kızan vefat etmiştir.

3.Çakırcalı'nın Yatakları

Çakırcalı'nın bilinen diğer çete liderlerinin aksine bu kadar nam yapmasına neden olan kuşkusuz, pusu taktiklerindeki başarısı ve çok geniş yatak ağı olmuştur. Bundan dolayı ilk dağa çıktığı zaman Hacı Eşkiya'ya haber salmış ve Hacı Eşkiya'da Yörük obalarına ve beylerine haber uçurmuştur. Çakırcalı Beşparmak Dağlarına ulaştığında Yörükler onu karşılamışlar ve kendisini Veli Mehmed'e götürmüşlerdir. Yaşar Kemal'in Çakırcalı Efe romanına göre Veli Mehmed kendisine "yatakları eşkiyanın canı" olduğunu, "yatağını belli eden eşkiyanın yaşayamayacağını" söylemiştir. Hatta "babam öldü gitti, onun dostu kim, yatağı kim kimse bilmez, esas yatakların kimse, Allaktan başka kimse bilmeyecek. O kadar çok yatağın olacak ki, ikinci, üçüncü, dördüncü derece yatağın esas yatağın kim, herkes, hükümet, birbirine karışacak..." diyerek eşkiya için yatağın ne kadar hayati olduğunu anlatmış ve "yatağı çürük eşkiyanın yaşayamayacağını" vurgulamıştır⁴⁷. Şüphesiz bu türden söylemler Çakırcalı'nın her daim aklında olan söylemlerdir.

Çakırcalı dağa çıkmasının ve gerekli yatak desteğini alması ile birlikte geniş bir istihbarat ağı da oluşmuştur. Babasını öldüren Boşnak Hasan'ın her hareketi kendisine bildiriliyor ancak Boşnak Hasan, Çakırcalı'nın yeri konusunda halka ne kadar baskı yaparsa yapsın bir bilgi alamamıştır. Bu sırada Çakırcalı baskınlara başlamış, önce Mustafa Ağa'nın çiftliğini basmış ve buradan 1200 altın gasp etmiştir. Çakırcalı bu parayı sadece adamlarına değil aynı zamanda yataklarına ve güvenini kazanmak istediği fakir halka da harcamıştır. Ödemiş-Aydın civarındaki dağ köylerini dolaşarak, fakir inşalara yardım etmiş, evlenemeyen genç kızlara çeyizlik, erkeklere başlık ve düğün parası vermiştir. Aynı zamanda yataklarına ve diğer halka zulmeden mültezimlere, ağalara ve hatta devletin kolluk güçlerine saldırarak onların sadakatini arttırmayı başarmıştır⁴⁸.

Eşkiyalara ve Çakırcalı'ya yataklık etmenin en büyük nedenlerinden biri kuşkusuz güvenlik sıkıntısıdır. II. Abdülhamid'e eşkiyalığın engellenmesi hususunda sunulan bir raporda; "Eşkiyanın hadise çıkardıktan sonra kaçması

⁴⁷ Yaşar Kemal, *Çakırcalı Efe*, YKY, İstanbul, 2014, s.32-33.

⁴⁸ Yetkin, *a.g.e.*, s.88.

ve saklanması pek kolay değildir. Bu sebeple eşkıya takımı, kasaba, köy ve şehir merkezlerinde kendilerine yataklık yapacak kişiler ile irtibat kurmaktaydı. Aynı zamanda kendileri için seyahat evrakı, pasaport, çeşit çeşit elbise ve silahlar tedarik etmekteydiler. Bölgede kaçabilecekleri güzergâh ve geçitleri öğrendikten sonra o muhitte bulunan kolluk kuvvetlerinin sayısı ve hareket tarzları hakkında bilgi toplamaktadırlar. Bunların bertaraf edilebilmesi için, kendilerine yataklık yapan kişilerin tespit edilip tutuklanması gerekir. Yataklık yapanları tespit etmek öyle kolay bir iş değildir. Bu işte görevli kolluk kuvvetlerinin, zeki, tecrübeli ve maharetli kişilerden seçilmesi elzendir. Yataklık yapanların bertaraf edilmesi durumunda eşkıya, yiyecek ve içecek tedarikinden mahrum kalacak perişan bir hale düşecektir” denilmektedir⁴⁹.

Eşkıya takibine katılan müfrezeler de bazen eşkıyalara yataklık ettiği bilinmektedir. Aydın vilayetinde uzun yıllar eşkıya takibinde bulunan Mustafa (Dirim) istibdat döneminde, “yöredeki takip kumandanlarının asayişsizlik istediğini çünkü bundan kazanç sağladıklarını” söylemiştir. Kendisinin gece gündüz tutukladıklarını Binbaşı Rıza, Erzurumlu Binbaşı Ahmet ve Hassa Nizamiye taburundan Binbaşı Ahmet Beyler’in hemen serbest bıraktıklarını iddia etmiştir. Yetkin; asayışı sağlamak üzere kumandanlara yüksek ücret ödendiği için kumandanların çetelerle işbirliği yaptığını ve toplanan ganimetten komisyon aldıklarını söylemiştir⁵⁰. Çakırcalı’nın hapisteki akrabalarını kaçırma planı yapan Refik Bey’in de bu türden bir bağlantısı olabilir⁵¹.

İzmir ve çevresinde gerek devlet, gerekse çeteler tarafından yaratılan güvensizlik ortamından en çok etkilenen kuşkusuz halk olmuş ve bir taraf seçme zorunda bırakılmıştır. Faaliyetlerinin çoğunluğu ekin mevsimine denk gelen, ürünlerini paylaşmak zorunda kaldığı, can güvenliğini hiçe sayan eşkıya çetelerini herkes desteklememiştir. 8 Mayıs 1910’da Tire’de Çarkıcalı’nın adamı olan Kara Ali aleyhinde yapılan miting bu konuda bir örnektir⁵².

Muhbirler takip kollarının şüphesiz en önemli aygıtlarıydı. Eşkıyalık konusunda devletin en büyük açmazı yatak vakalarına engel olamamasıydı. İkinci bir konu ise ihbarların devamlılığını sağlamaktı. Zor olan buydu zira eşkıyayı ihbar eden genellikle tüm ailesine varana kadar katlediliyor, malı

⁴⁹ Naim Ürkmez, “Eşkıyalığın Engellenmesine Dair Sultan II. Abdülhamid’e Sunulan Bir Rapor”, *ETÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S.1, 2015, s.35.

⁵⁰ Yetkin, *a.g.e.*, ss.81-82.

⁵¹ BOA, *Y.EE.KP.*, 27/2642.

⁵² Özçelik, “Çakırcalı Mehmet Efe’nin Tire’deki Eşkıyalık Faaliyetleri”, *Tire’den Yansımalar*, S.10, Ankara, 2019, s.32.

mülkü yanıp kül oluyordu. Bu nedenle çoğu zaman gizli muhbirler kullanılmıştır. Ancak muhbirlik meselesini kendi çıkarları için kullanan insanlar da bulunuyordu. Düşmanlık nedeniyle “falanca eşkıyanın yatağı” suçlamasıyla dövülen tutuklanan insanlar vardı⁵³.

Devletin esneklik gösterdiği konulardan biri ise eşkıyaya yataklık etmek zorunda kalanların ceza almamasıdır⁵⁴. Ancak bu durum her zaman uygulanmadı. Çakırcalı'ya ister istemez yardım ve yataklık eden akrabalarının İzmir'e yakın adalara sürülmesine ve muhtaç olanlara bir ay yetecek kadar harcırah verilmişti⁵⁵.

Yatakları bundan vazgeçirmek isteyen devlet eşkıyaların ve yatakların yakalanması hususunda yararlılık gösterecekler mükâfat vermeye başlamıştır. İlk olarak eşkıyaya yataklık ettikleri kesin olan kişilerden yarımşar lira alınacağı ve bu toplanan paraların yarısının bir kişinin yatak olduğunu ispat eden kişiye diğer yarısının ise eşkıyanın yakalanmasına yardım edecekler verileceğini bildirmiştir. Hatta eşkıyayı ele geçiren kişiye ise 50 lira ödül verileceği söylenmiştir⁵⁶. Daha sonra ise ahaliden eşkıyayı yakalayacak kişilere 2000 mecdiye mükâfat verileceği ve bunun Ödemiş Ziraat Bankası tarafından karşılanacağı bildirilmiştir⁵⁷.

Muhbirlerin yakayı ele vermesi durumuna en çarpıcı örnek Ödemiş'in su çıktı köyünde yaşayan, hem Çakırcalı'ya yataklık hem de Said Paşa'ya muhbirlik yaşan Hacı Mehmed'in başına gelendir. Said Paşa, Ahenk gazetesine verdiği röportajda, Hacı Mehmed'i herkesin Çakırcalı'nın adamı olarak bildiğini belirtmiştir. Müfrezedeki en yakınlarının bile muhbir olduğunu anlamaması için bu kişinin kendisinin yanına geldiğinde şiddetle odasına tek başına aldığını ve gerekli bilgileri aldıktan sonra aynı şiddetle makamından kovduğunu belirtmiştir. Alınan önlemlere rağmen Çakırcalı bu kişinin muhbir olduğunu anlamış ve Hacı Mehmed'in köyünü basmıştır⁵⁸. Ramazan ayında gerçekleşen bu olay Ahenk gazetesinden bildirilmiştir. Çakırcalı ve adamları Suçkı civarında bir müfrezeye mensup bir onbaşı ve refikini pusuya düşürüp

---

⁵³ BOA, DH.H.,14/2/-07.

⁵⁴ “... eşkıyayı hanelerinde ba-mecburiye kabul edenlerin mahkemece adli mesuliyetlerim hüküm olunmakta olduğundan yataklık maddesi ihtiyari olunmakta olduğundan yataklık maddesi ihtiyari ve ba-zaruri mi olduğu anlaşılacak eşkıyayı redde muktadir olmayarak mecburen hanelerine kabul edenlerin beyhude tevkiyle mağduriyetlerine meydan verilmemesi tavsiye olunur”. BOA, Y.EE.KP., 31/3049.

⁵⁵ BOA, Y.EE.KP., 41/4021.

⁵⁶ BOA, DH.MKT., 1904/117.

⁵⁷ BOA, Y.EE.KP., 14/1306.

⁵⁸ Ahenk, “Said Paşa ile Mülakat”, 17 Teşrinisani 1910.

öldürdükten sonra köye giderek Hacı Mehmed'i karısını ve küçük çocuğunu katletmiştir⁵⁹.

Osmanlı arşivinde Çakırcalı'nın ölümünün ardından ona yataklık ettiği gerekçesi ile hapiste olan kişilerin listesi verilmiştir⁶⁰. Bu listede yer alan kişilerin Bozdoğan, Manisa, Salihli gibi yerlerin yanı sıra İzmir, Küçük Menderes havzasında yoğunlaştığı görülmektedir. Ödemiş'in Simit, Bucak, Yeni Köy, Kayaköy, Seki, Kışla, Suçıktı, Tire'nin Fata (Gökçen) ve Dereli Köyü ile Bayındır'ın Kızıl Kilise (Kızıloba) köylerinde yatakları bulunmaktadır. Ödemiş'in Kışla köyünden Koca Hüseyin'in eşi Dudu'nun olması kadınların da yataklık konusunda çalıştıklarını ispat etmektedir.

İlçe	Köy	Adı	Tutukluluk Süresi (Yıl)	Tutukluk yeri
Ödemiş	Simit (?)	Hacı Hasan oğlu Ali	10	İzmir
Bayındır	Kızıl Kilise (Kızıloba)	Bekir oğlu Mustafa	3	İzmir
Ödemiş	Bucak	Muhtar Yusuf bin İbrahim	3	İzmir
Tire	Fata (Gökçen)	Ramazan oğlu Mustafa	5	İzmir
Ödemiş	Yeni Köy	Kendireci oğlu Hüseyin bin Süleyman	3	İzmir
Ödemiş	Yeni Köy	Karaosman oğlu Hoca İbrahim Efendi bin Süleyman	3	İzmir
Tire	Dereli	Hacı Küpoğlu Mustafa bin Musa	5	İzmir
Ödemiş	Kayaköy	İmam Molla Ali bin Hasan	3,5	İzmir

⁵⁹ Ahenk, "Çakırcalı Hakkında", 14 Eylül 1910.

⁶⁰ BOA, DH.H., 14/2.

Ödemiş	Seki	Muhtar Süleyman Mustafa	Topal bin	3	İzmir
Ödemiş	Kışla	Koca Hüseyin zevcesi Dudu binti Ömer		5	İzmir
Ödemiş	Suçıktı	İmamoğlu Hacı Ali bin Hüseyin		10	İzmir
Ödemiş	Kayaköy	Muhtar Hüseyin Çavuş		3	İzmir

Eşkıyalığı sona erdirmek üzere hazırlanan çoğu raporda eşkıyaların insan kaynakları ve dağlarda yaşamak için gerekli bilgi, yiyecek, barınma gibi imkânları kendilerine sağlayan kişiler olarak konargöçer aşiretler gösterilmiştir. 1883'te Aydın vilayetinde yapılması gereken düzenlemeler içerisinde bir türlü iskân edilemeyen ve eskiden beri eşkıyaya yardım eden aşiretlerin, eşkıyaların kaçmasına kolaylık sağladığı, askerlere ise zorluk çıkarttıkları bildirilmiştir⁶¹. Said Paşa ile yapılan mülakat da Çakırcalı'ya yardımcı olan halkın Tahtacı ve Çepniler olduğunu bu yardımın nedeni ise dağlarda fakir olarak dolaşan bu halkın Çakırcalı'nın kendilerine yapacakları yardıma muhtaç olmaları olarak göstermiştir⁶². Ahenk gazetesi Çakırcalı'nın ustalıkla faydalandığı dağlardaki Yörük çadırlarının tamamen kaldırılması gerektiğini vurgulamıştır⁶³. Bu yüzden de hükümet zamanla yataklık eden kişileri de tasnif etmeye çalışmış ve yardım etmek zorunda kalan kişilerin ceza almaması konusunda tavsiye vermiştir.

⁶¹ BOA, İ.DH., 893/71084.

⁶² İhtiyari yardım eden halk ise "tahtacı", "Çepni" namıyla iki kabiledir. Bu tahtacı ve Çepnilerin derbeder ve sefil kısmı ve göçebe olanları Çakırcalı'dan gördükleri istifadeyi temin etmek üzere yardım ederler. Yoksa bunlarda ileri gelen, hal ve vakti yerinde olanlar Çakırcalı'nın adüvv-ü ekberidir. Çakırcalıya bir takım serseri Tahtacı ve Çepniler yardım ederler. *Ahenk*, "Said Paşa ile Mülakat", 17 Teşrinisani 1910.

⁶³ Kezalik dağlarda Yörük çadırları, müteferrik damlar kaldırılıp Çakırcalı'nın mahirane bir surette istifade ettiği bu vesait-i muhabere mahv edilmeli. *Ahenk*, "Çakırcalı Çetesi Hakkında Bir Mülakat", 21 Teşrinisani 1910.

İzmir'deki Yörükler (APİKAM Arşivi)

Milli Mücadele öncesi dönem de çetelerin bazıları karma yapıda olduğu gibi yataklar da farklı etnisitelerden oluştuğu görülmektedir. Örneğin Çakırcalı'ya yataklıklarından biri Kel Yahudi yahut Kel Hayim olarak bilinen Menahim Duenyas'tır. Kendisi birkaç defa jandarmalar tarafından sorguya alınmış, konuşması için falakaya yatırılmış ancak Çakırcalı hakkında bilgi vermemiştir⁶⁴. Aydın Rum Metropoliti Tarasos Efendi de, Çakırcalı'nın önemli yataklarından biridir. Tarasos Efendi aynı zamanda keskin bir Megali İdeacı olup, örgütçülük işlerini siyasi amaçlar için yapmış ve bölgedeki asayişsizliği arttırmak için uğraşmıştır⁶⁵. Çakırcalı'nın ise İzmir'de yaşayan ünlü İngiliz Levanten aile Whitaller ile arasında büyük bir yakınlık olduğu bilinen gerçeklerdendir. Bozdağlar'dan sümbül soğanı toplayarak bunların Avrupa'ya ihraç eden ve Ödemiş civarında cıva madeni işleten bu aile Çakırcalıya silah ve cephane tedarikinde yardım edenlerin başında gelmektedir. Ayrıca dağlarda sümbül soğanı toplayan Whital'ın adamları çeteye kılavuzluk etme görevini üstlenmişlerdir⁶⁶.

Eşkiyalara yataklık yahut devlete muhbirlik etmenin şüphesiz birçok nedeni vardır. Bu nedenlerin başında ise kuşkusuz sosyoekonomik çıkarlar gelmektedir. Eşkiyalara yataklık eden kişiler hizmetleri karşısında eşkiyaların

⁶⁴ Ali Özçelik, *a.g.m.*, s.29.

⁶⁵ Yetkin, *a.g.e.*, s.61.

⁶⁶ Yetkin, *a.g.e.*, s.61.

topladıkları ganimetten pay alma, kısa sürede zengin olma, düşmanlarına karşı korunma, önemli bayındırlık hizmetleri gibi karşılık beklemektedirler. Dağa çıkan eşkıya gruplarının izleyecekleri ilk adım şüphesiz maddi anlamda güçlenmek ve kendilerine hizmet edecek olan yatak ağını maddi anlamda tatmin etmektir. Bu nedenle de yol keserler, haraç alırlar veya biraz daha cesursa davranabilirlerse ev basıp, mal gasp etmişlerdir⁶⁷.

Ahenk gazetesinde yer alan bir yazıda Çakırcalı'nın ekonomik hayat için önemli bir unsur olduğu belirtilmektedir. Tüccarların, madencilerin, çiftlik sahiplerinin Çakırcalı'nın himayesinde geliştiklerini iddia etmiştir⁶⁸. Kel Hayim gibi kişiler eşkıyanın topladıkları ganimetleri paraya çevirme yahut Levanten ailelerinden silah temin edip eşkıyaya gönderme işlerinden de kar etmiştir. Aynı yazıda Çakırcalı'nın köylere yaptığı iyilikler sıralanmıştır⁶⁹. Çakırcalı'nın halka karşı yaptığı yardımlar neticesinde köylülük âleminde sanki bir sosyalizm oluşturduğunu söylemiş ve etrafına muhabbete dayalı bir ağ örmüştür bu sayede gittiği güzergâhların çoğunda sorun yaşamadığını belirtmiştir.

Ekonomik beklentinin yanında Çakırcalı yatakların desteğini tam almak için onlarla akrabalık bağı kurmaya çalışıyordu. Eşkıya Takip Kumandanı Ali Paşa, Aydın ilindeki eşkıyalık konusunda, Servet-i Fünun Dergisi'ne verdiği röportajda Çakırcalı çetesinin alınan önlemlere rağmen niçin tüketilemediğini şöyle anlatır: "Çakırcalı on dört senedir bu vilayette bulunuyor. Her yeri bellemiş, tanımış, köylülerin hepsiyle dost olmuştur ve Çakırcalı çetesindeki adamların hepsi köylülerden kız alarak yakınlık kurmuşlardır. Ayrıca Çakırcalı ilginç bir politika izleyerek köylülerin her birine birçok iyilikler etmiş, paralar vermiş sanki köylülük âleminde bir "sosyalizm" tesis etmiş, etrafına sevgiden oluşmuş kuvvetli bir ağ kurmuştur..." demiştir⁷⁰. Halil Halil Çakırcalı'nın başarı olmasında yatakları ile kurduğu bu türden girift ancak sağlam ilişkiler ve

⁶⁷ Özçelik, *a.g.t.*, s.85.

⁶⁸ Bir de bu adamın (Çakırcalı) bir ehemmiyet-i iktisadiyesi vardır. Buna şaşmayınız. Evet, bir ehemmiyet iktisadiye! Aşar mültezimleri Çakırcalı'nın vücudundan müstefit olmuşlardır. Tüccar, madenciler, yol müteahhitleri ve bahusus çiftlik ashabı suver-i muhtelifede Çakırcalı çetesinden, himayesinden, kudretinden müstefit olurlar ve binaenaleyh buna yardım ederler. *Ahenk*, "Çakırcalı Çetesi Hakkında Bir Mülakat", 21 Teşrinisani 1910.

⁶⁹ Çakırcalı takip ettiği politika mucibince, köylülerin her birine birçok iyilikler etmiş, paralar vermiş, bu adam sanki köylülük âleminde bir sosyalizm tesis etmiş, etrafına muhabbetten mamul kavi bir ağ kurmuştur. Çakırcalı'nın yaşadığı, geşt ü güzar ettiği 10 kadar kaza vardır ki buraları onun için emniyet mıntıkası add olunur. Bu adamdan menfaattar olmayanlarda kendisinden korktukları için sükût ederler ve kendisine muavenet etmeseler bile hükümetin icraatını teshile yavaşamazlar. *Ahenk*, "Çakırcalı Çetesi Hakkında Bir Mülakat", 21 Teşrinisani 1910.

⁷⁰ Türkan Gözütok, "Eşkıyalık ve Çakırcalı Mehmet Efe'nin Türk Edebiyatına İzdüşümü", *Türkbilgi*, 21, Ankara, 2011, s. 68.

karşılıklı çıkarlar etkili olmuştur. Çakırcalı vefat ettikten sonra dahi kalan adamlarının bir yatak olan Kireli Hacı Mehmed Ağa'nın yanına gitmeleri de bunun bir göstergesidir. Aralarındaki çıkar ilişkileri Çakırcalı Mehmed'in ölümü ile birlikte sadakat sona ermiş ve kendisi adamları ihbar etmiştir.

4.Çakırcalı'nın Pusu ve Çatışma Taktikleri

Çakırcalı'nın, takip müfrezeleri ve bölgedeki çetelerin nezdinde bu denli maharetli sayılması, onun kıran kırana savaşmak yerine, geride durarak pusu yoluyla intikam almasından ileri gelmektedir. *İntikam soğuk yenen bir yemektir* anlayışına sahip olmuş, düşmanının en uygun zamanını kollayarak pusu kurmayı tercih etmiş ve her daim temkinli davranmıştır. Örneğin; Gökçen Hüseyin Efe, evlendiği zaman Güme dağında konaklarken, "*İlk gece en zayıf anım. Baskın yerim*" diyerek sabaha kadar nöbet tutmuştur. Yerel anlatılarda da bu taktiği Çakırcalı Mehmet Efe'den öğrendiği rivayet edilmektedir Çakırcalı temkinli olmasının yanı sıra, pusu kurma tekniklerinde de meşhur olmuştur. Bilhassa kuyruk savurma pususu Çakırcalı'nın sıklıkla kullandığı bir taktiktir⁷¹. Bunun yanı sıra Çakırcalı, Kuyruk savurma pususunun ardından kendisinin ve diğer çete üyelerinin de giydiği sağı solu belli olmayan ve kalıp izi çıkaran düztabanlı ayakkabılarla rahatça izini kaybettirdi. Çakırcalı'nın eşkıyalık yaparken sık sık kullandığı yöntemlerden bir diğeri muavin çetelerini kullanmak olmuştur. Bu konuda kullandığı çetelerden biri Kara Ali ve Tekelioğlu çeteleridir. Ayrıca Kendisine bağlı muavin çetelerini dağlara veya birbirinden farklı noktalara göndermiş ve bu yolla yerinin tespit edilememesini sağlamıştır⁷².

Eşkiyalar arasında en bilinen tuzağa yöntemlerinden biri olan sözlü kışkırtma taktiği Çakırcalı tarafından sıklıkla kullanılmıştır. Zeynel Besim Sun, *Çakıcı Efe* isimli tefrikasında buna dair bir anlatıya yer vermiştir; "*...Bir gün evvel vaziyet berbat iken müfrezelerin içinden İdris Çavuş isminde birisi sesini yükseltmişti;*

-Çakıcı Mehmet! Ben Ödemiş'ten geliyorum. Karını hep beraber güzelce oynattık. Kahpe amma da göbek atıyor. Ulen bunun böylesini nasıl buldun deyus?

⁷¹ Köylü Gazetesi, 15 Ağustos 1326.

⁷² Yetkin, a.g.e., s.106.

Çakıcı da kan beyne hücum etmişti. Fakat bu hile; öteden beri bilinen adi hilelerdendi. Bir adamı sinirlendirip hedef verdirmek Çakıcı Efenin öteden beri yaptığı işlerdendi. Bu sebeple aldırış etmedi⁷³

Çakırcalı'nın kurduğu pusuların yanında kimliğini gizleme konusunda da başarılı olmuştur. Bu başarısı Queensland Times gazetesine kendisinden şu cümlelerle bahsedilmesini sağlamıştır; *"Sürekli hareket halinde olan Çakırcalı, aniden en beklenmedik mahalde bitioerirdi.. Tebdili kıyafet, en kalabalık İzmir caddelerini arşınlardı. Kimliğini o kadar iyi gizlerdi ki, çok kereler kendisini ele geçirmek için yollanan müfrezelerin subaylarıyla akşam yemeği yemeyi başarmıştı⁷⁴*"

Soldan İtibaren; Belçika yapımı Altı Patlar, Martini, Çift Horozlu (İki Patlar) Tabanca, Amerika yapımı Bolt⁷⁵

Çakırcalı'nın hükümet tarafından görevlendirilen takip müfrezelerinin karşısında, bulunduğu bölgeyi iyi bilmesinin getirdiği avantajın yanında askerin elinde olmayan Mavzer, Martini, Gırta, Piştov gibi silahlara sahip olması ve bunları maharetle kullanabilmesi sayesinde başarılı olmuştur. Zeybek çetelerinin kullandığı en yaygın silah çeşidi olan Martini, daha üst bir teknolojiyle tasarlanmış ve 1.800 metreye kadar atış yapabilmeleri daha fazla

⁷³ Zeynel Besim Sun, "Çakıcı Efe", *İzmir Postası*, S. 3955, 17 Temmuz 1934.

⁷⁴ Ali Özçelik, "Batı Anadolu Eşkıyalığının Bir Mit Haline Geliş Serüveni", *Tarih ve Günce Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Dergisi*, II/5, 2019, s.339.

⁷⁵ Ödemiş Yıldız Kent Arşivi ve Müzesi.

talep görmelerini sağlamıştır⁷⁶. Bir şekilde kaçak yollarla Osmanlı ülkesine giren Martini tüfekler Osmanlı ordusuna dâhil olmadan evvel, Batı Anadolu zeybek çetelerinin ustalıklı kullandıkları bir silah haline gelmiştir. Whittilla ailesi Çakırcalı'ya kaçak yollardan bu tüfekleri temin ettiği bilinmektedir.

Devletin resmi kayıtlarında pek çok kez, takip müfrezelerinin ellerindeki silahların yetersiz olduğu ve martini, mavzer gibi uzun namlulu silahların talep edildiği anlaşılmaktadır⁷⁷. Çeşitli yollarla elde ettiği kazancının bir kısmını silah teminine harcayan Çakırcalı, silah teknolojisini de takip ederek jandarmaların her zaman bir tık önünde olmuştur. Bu sebeple Çakırcalı ve çetesi son model mavzer tüfeklerle donanmışken, takip müfrezelerinin elinde Enfield silahlardan devşirilmiş olan Sniderlerin bulunması çatışma sonucunu da olumsuz yönde etkilemiş ve bu durum resmi yazışmalarda sık dile getirilen bir sorun olarak ortaya çıkmıştır⁷⁸.

Sonuç

Batı Anadolu'nun kırsal coğrafyasının en renkli karakterleri zeybeklerdir. Kimi zaman kanun kaçağı, haydut kimi zaman da devletin kurtuluş mücadelesinde kritik roller üstlenen bireyler olmuşlardır. Dağların kendine özgü çetin yaşam koşulları onların çete yapılanmalarını, faaliyet sistemlerini, barınma ve iâşe temini için kurdukları yatak ağlarını şekillendirmiştir. Çetelerin başarılı olmasındaki en kilit rol eşkıyaya yataklık edecek kişilerin nitelikleridir. Çete'nin dağlarda hayatını idame ettirmesi için gerekli olan yiyecek-içecek, giyecek, silah, istihbarat gibi hayati durumlarda yardım edenler bu yataklardır. Eşkıyaya yataklık edecek kişilerin sadece çete lideri tarafından bilinmesi ve onu da koruyup kollaması önerilir. Eşkıyaya yataklık suçundan tutuklananların listelerine baktığımızda bu kişilerin herkes olabileceği anlaşılmaktadır. Akrabalar kuşkusuz devletin de ilk gözetim altına aldığı kişilerdi ki bu yüzden belgeler de yataklık suçundan tutuklandığını tespit edilmektedir. Akrabaları dışında aynı etnik kökene sahip kişilerin de yataklık ettikleri sonucuna varılmıştır.

---

⁷⁶ Serdal Soylyuer, "Tüfekhane-i Amire'yi Mamur Kılmak; Osmanlı Tüfek İmalatında Avrupalı Uzmanların Rolü", *Osmanlı Araştırmaları Dergisi*, S.LII., İstanbul, 2018, ss.297-298.

⁷⁷ BOA, Y.EE.KP., 22/2102

⁷⁸ Ali Özçelik, *a.g.t.*, s.101.

Çalışmanın odak konusu olan Çakırcalı Mehmed Efe'nin 13 yıllık eşkıyalık hayatı incelendiğinde kurduğu yatak ağı ve çatışmada kullandığı taktiksel yetenek sayesinde bölgenin önde gelen eşkıyalarından biri olduğu anlaşılır. Kendisi ilk dağa çıktığı zaman önce yatak ağını kurmaya, onların güvenini sağlamaya ve parasal anlamda bölgedeki halkı desteklemeye çalışmıştır. Kurduğu yatak ağı içerisinde, muhtar, imam, asker hatta kadınların yer aldığı görülmektedir. Ölümünün ardından tutuklanan kişilerin yerleşim yerlerini incelediğimizde Bozdağ'ın güney yamacında genelde ovanın gelebilecek tehlikeleri görebilen köyler olduğu dikkat çekmektedir. Bu köylerin seçilme nedeni dağ ile ovanın ortasında bulunmalarındır. Ovadaki bir çatışma sırasında bu köyler üzerinden dağı aşmak kuşkusuz daha kolay olmaktadır. Üstelik eşkıyalık faaliyetlerinin pek görülmediği kış aylarında bu köyler Çakırcalı ve çetesindekilere barınak sağlamaktadır. Köylerin Ödemiş, Bayındır ve Tire'nin merkezlerine yakın olması ise istihbaratın ulaştırılmasında daha etkin olduğu düşünülebilir.

Çakırcalı'nın sistemli olarak kurduğu bu yatak ağının yanı sıra çatışmalarda uyguladığı taktikler sayesinde bölgede yenilmez ve yakalanamaz bir kahraman imgesi oluşturmuştur. Kuyruk savurma taktiği ile düşmanlarını pusuya düşürmüş, giydiği önü ve arkası belli olmayan ayakkabılar ile izini kaybettirebilmiş ve kullandığı teknolojik silahlarla rakiplerine karşı olan avantajını iyi kullanmıştır. Özellikle de temkinli, sabırlı, stratejik davranması hem müfrezeler hem de diğer çeteler karşısında başarılı olmasını sağlamıştır.

KAYNAKÇA

I. Arşiv Kaynakları (BOA)

DH.EUM.6.Şb.

19/21.

DH.H.

14/2/-07.

DH.ŞFR.

601/101

İ.DH.

277/17393.

893/71084.

MVL

216/14

Y.MTV.

296/178

Y.EE.KP.

14/1306

21/2083

22/2102

27/2642

27/2650

31/3049

41/4021.

II. Süreli Yayınlar

Ahenk

“Aydın Divan-ı Harbi'nin Beyanname-i Umimisi-dir”, 27 Teşrin-i Evvel 1909.

“Çakırcalı Çetesi Hakkında Bir Mülakat”, 21 Teşrinisani 1910.

“Çakırcalı Hakkında”, 14 Eylül 1910.

“Said Paşa ile Mülakat”, 17 Teşrinisani 1910.

İzmir Postası

Zeynel Besim Sun, “Çakıcı Efe”, S. 3955, 17 Temmuz 1934.

III. Kitaplar

AVCI, Ali Haydar, *Zeybeklik ve Zeybekler Tarihi*, E Yayın, İstanbul, 2004.

BARKEY, Karen, *Eşkîyalar ve Devlet*, Çev. Zeynep Altıok, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul, 2011.

BAYAR, Celal, *Ben de Yazdım: Milli Mücadeleye Gidiş*, C. 6, Sabah Yay., İstanbul, 1997.

DURAL, Halil, *Bize Derler Çakırca; 19.ve 20.yüzyılda Ege’de Efeler*, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul, 2005.

KEMAL, Yaşar, *Çakırcalı Efe*, YKY, İstanbul, 2014.

ÖZBİLGİN, Mehmed Öcal, *Zeybeklik Kurumu ve Zeybek Oyunları*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2013.

ÖZÇELİK, Ali, *Batı Anadolu’da Eşkîyalık ve Şiddet-Af Sistemi Bağlamında Devlet-Eşkîya İlişkisi (XIX. ve XX. Yüzyıllar)*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın, 2019.

Şemseddin Sami, *Kâmûs-ı Türki*, Haz. Raşit Gündoğdu, Niyazi Adıgüzel, Ebul Faruk Önal, İdeal Kültür Yay., İstanbul, 2014.

YETKİN, Sabri, Ege’de Eşkîyalar, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul, 1996.

IV. Makaleler

BAŞARAN, Mehmet- Sarıbey Haykırın Aysun, “Osmanlı Merkezi Yönetimine Taşranın Direnişi; Atçalı Kel Mehmed Ayaklanması, *Balıkesir Üniv. Sos. Bilimler Enst. Dergisi*, C.12, S.22, Balıkesir, 2009, ss.155-164.

ÇETİN, Necat- Özdemir, Savaş, “İzmir’de Yayımlanan Kısa Ömürlü Resimli Bir Mizah Gazetesi; Zeybek”, *Acta Turcica*, Yıl. VI., Sayı: 2, Temmuz 2014, ss. 1-19.

DEMİR, Alpaslan, “Dağlarda Birlikte Yaşamak: 20. Yüzyılın Başlarında Küçük Menderes Havzası’nda Göçer-Eşkîya İlişkisi”, *Uluslararası Küçük Menderes Araştırmaları ve Tarih Tarihi Sempozyumu Bildiriler*, Ed. Murat Sanus-Ali Özçelik, C.1, Ankara, 2018, ss. 231-236.

ELDEM, Edhem, “Doğulu Bir Oryantalist Nasıl Olunur?”, *Görünenin Ötesinde Osman Hamdi Bey*, Sakıp Sabancı Müzesi Yay. İstanbul, 2019.

GÖZÜTOK, Türkan, “Eşkîyalık ve Çakırcalı Mehmet Efe’nin Türk Edebiyatına İzdüşümü”, *Türkbilig*, 21, Ankara, 2011, ss.49-72.

HOBSBAWM, Eric J., “Eşkîyalar”, Çev. Orhan Akalın, Ali Kerem Saysel, *Folklorla Doğru Dergisi*, S.59, Boğaziçi Üniversitesi Yay., İstanbul, ss.31-50.

IŞIK, Caner-Türk Gökhan, “Aydın Halk Kültüründe Efelik ve Çalıkakıcılık”, *Zeybek Ateşi 2.Ulusal Efe Kurultayı*, Özdemir, 2013.

- KARPUZ, H. Ömer- Gaddar Zeliha, "Efelik ve Zeybeklik İle İlgili Terminoloji Üzerine Bir İnceleme", 2. Ulusal Efe Kurultayı; Türk Tarihinde Efelik ve Zeybeklik Kültürü Sempozyumu, Ödemiş, 2013, ss.23-37.
- KİŞİ, Şule Sevinç, "Ege'nin Namı Eşkıyası Çakırcalı Mehmet Efe", İzmir Araştırmaları Dergisi, S.6, İzmir, 2017, ss.77-122.
- LEİSER, G., "Zeybek", *Encyclopeaedia of Islam*, Second Edition, 2005, ss.?
- ÖZÇELİK, Ali, "Batı Anadolu Eşkıyalığının Bir Mit Haline Geliş Serüveni", *Tarih ve Günce Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Dergisi*, II/5, 2019, ss.333-359.
- _____, "Çakırcalı Mehmet Efe'nin Tire'deki Eşkıyalık Faaliyetleri", *Tire'den Yansımalar*, S.10, Ankara 2019, ss.25-35.
- ÖZGÜN, Cihan, 19. Yüzyılın İkinci Yarısında Aydın Sancağında Eşkıyalık Hareketleri Üzerine Gözlemler", *Osmanlı'dan Günümüze Eşkıyalık ve Terör*, Ed. Osman Köse, İlkadım Belediyesi, Samsun, 2017, ss.159-178.
- ÖZGÜN, Cihan-Sarıbey Haykıran, Aysun, "Osmanlı İmparatorluğunun Son Zamanlarında Eşkıyanın Gölgesinde Bir Kaza: Kuşadası", *Osmanlı'dan Günümüze Eşkıyalık ve Terör*, Ed. Osman Köse, İlkadım Belediyesi, Samsun, 2017, ss.425-441.
- PULLUKÇUOĞLU YAPUCU, Olcay. "Bir Çetenin Anatomisi", *Batı Anadolu Eşkıyalık Tarihi*, Ed. Olcay Pullukçuoğlu Yapucu, Cihan Özgün, Ali Özçelik, Ege Üniversitesi Yay., İzmir, 2019, ss.73-94.
- SERÇİNLİOĞLU, M., "Zeybeklik ve Zeybekler", *Töre Dergisi*, S.39, İstanbul, 1972, ss.23-34.
- SOYLUER, Serdal, "Tüfekhane-i Amire'yi Mamur Kılmak; Osmanlı Tüfek İmalatında Avrupalı Uzmanların Rolü", *Osmanlı Araştırmaları Dergisi*, S.LII., İstanbul, 2018, ss.267-309.
- ŞAKİR, Ziya, "Zeybekler", *Resimli Tarih Mecmuası*, S.6, İstanbul, 1950, ss.8-14.
- UYANIK, Ercan, "Çakırcalı Mehmet Efe Kronolojisi", *Ege Defterleri*, S.4, İzmir, 2014, ss.3-43.
- ÜRKMEZ, Naim, "Eşkıyalığın Engellenmesine Dair Sultan II. Abdülhamid'e Sunulan Bir Rapor", *ETÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S.1, 2015, ss. 31-64.
- YİĞİT, Yücel, "Mütareke Günlerinde Balıkesir'de Eşkıyalık Hareketleri", *Osmanlı'dan Günümüze Eşkıyalık ve Terör*, Ed. Osman Köse, İlkadım Belediyesi, Samsun, 2017, ss. 565-578.

